

7c

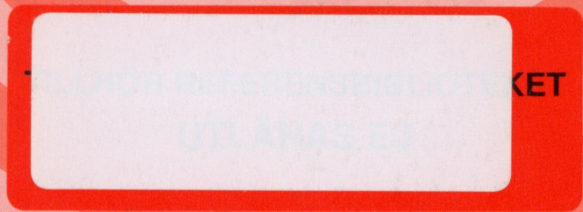
KOMMENTARMATERIAL

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK ✓

100159 1315

LOKALA ARBETS- PLANER

SÖ:s
publikation
Läroplaner
1980:4

Läroplan
137^a

Pedagogiska biblioteket

gsadress:

SÖ

Läroplan för grundskolan

Läroplan för grundskolan, Lgr 80, består av två delar, en allmän del och ett kommentarmaterial som ansluter till denna. Dessa utges i SÖ:s publikation *Läroplaner*.

Lokala arbetsplaner är ett av kommentarmaterialen. I denna kommentar till Lgr 80 presenteras material och idéer om lokala arbetsplaner.

Materialet syftar till att ge uppslag till diskussioner ute på skolorna och underlätta den planering som skolorna själva svarar för.

Omslag	Paul Hilber
Ateljé	Paul Hilber och Stig Kesselmark
Teknisk produktion	Hans Finnman
Tekniska data	<i>Sättning</i> Times 10/12 <i>Tryckmetod</i> Offset <i>Papper</i> 100 g Munkens Allround <i>Bindning</i> Klammerhäftad
Presslagd	December 1980

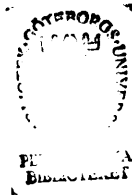
© Skolöverstyrelsen och Liber UtbildningsFörlaget
ISBN 91-40-70594-3 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
LiberTryck, Stockholm 1980

SÖ

Kommentarmaterial Lgr 80

**LOKALA
ARBETS-
PLANER**

Liber UtbildningsFörlaget Stockholm

Innehåll

Förord 5

Inledning 6

Utgångspunkter med kommentarer 7

Begreppet arbetsplan 7

Motiv för en arbetsplan 8

Arbetsplanens innehåll och utformning 13

Utarbetande av arbetsplanen 16

Utvärdering 18

En arbetsplan blir till 20

Häng upp arbetet på några begrepp 20

Verkligheten – lägesbeskrivningen 20

Idealet – programdelen 21

Hinder 22

Verksamhetsplanen/arbetsplanen 22

Förord

Föreliggande kommentarmaterial i 1980 års läroplan för grundskolan utges av SÖ med stöd av följande förordning:

Förordning om kommentarmaterial i 1980 års läroplan för grundskolan

utfärdad den 30 oktober 1980.

Enligt 1 § förordningen (1980:64) om mål och riktlinjer i 1980 års läroplan för grundskolan skall en ny läroplan gälla för grundskolan från och med läsåret 1982/83. Enligt 2 § samma förordning skall i läroplanen ingå kommentarmaterial.

Skolöverstyrelsen har den 22 maj 1980 kommit in med förslag till kommentarmaterial.

Regeringen föreskriver att i 1980 års läroplan för grundskolan skall ingå kommentarmaterial rörande det fria studievalet och lokala arbetsplaner av den lydelse som framgår av bilagor till denna förordning.

Regeringen kommer senare att fastställa det ytterligare kommentarmaterial som kan behövas.

Skolöverstyrelsen skall snarast kungöra denna förordning i skolöverstyrelsens publikation Läroplaner.

Förordningen träder i kraft två veckor efter den dag då förordningen enligt uppgift på den utkommit från trycket i nämnda publikation.

På regeringens vägnar

BRITT MOGÅRD

Peter Honeth

Stockholm i december 1980

Skolöverstyrelsen

**SÖ:s publikation
Läroplaner 1980:4**
Utkom från trycket
den 15 december 1980

Inledning

Läsåret 1982/83 skall den nya läroplanen Lgr 80 gälla i full utsträckning. Men redan från läsåret 1980/81 skall enligt regeringens beslut de riktlinjer för arbetssättet i grundskolan och den tonvikt på grundläggande färdigheter, som anges i mål och riktlinjer i Lgr 80 Allmän del präglar skolarbetet. Så långt möjligt skall även i övrigt viktiga intentioner i Mål och riktlinjer i Lgr 80 Allmän del förverkligas från och med läsåret 1980/81. Varje skola bör därför från detta läsår påbörja arbetet med att utforma en arbetsplan. Därvid uppstår naturligtvis många frågor om hur detta skall gå till. Vad skall ingå i en sådan? Vad säger Mål och riktlinjer om detta?

I detta läge behövs det förebilder och alternativa förslag till hur man kan göra. Det behövs kommentarer och motiveringar. Föreliggande material är ett bidrag, bland förhoppningsvis flera andra, som vill vara till hjälp för dem som skall ta itu med uppgiften att på en enskild skola arbeta fram en arbetsplan. Utgångspunkterna i detta material är dels Mål och riktlinjer i Lgr 80, dels erfarenheter som vuxit fram ute i olika skolor i anslutning till lokalt utvecklingsarbete.

Utgångspunkter med kommentarer

Begreppet arbetsplan

I Lgr 80 Allmän del framgår det att planeringen vid varje rektorsområde *skall* redovisas i en arbetsplan och att man inom varje arbetsenhet *bör* göra upp en arbetsplan (s 59). Vad ligger då i detta begrepp? I Mål och riktlinjer kan man finna svaret på frågan. Där framgår bl a att arbetsplanen skall ge uttryck för den enskilda skolans mål och ambitioner. Därigenom blir den ett *utvecklingsprogram* för skolan. Här är det klart uttryckt att arbetsplanen skall formulera det man utifrån gemensamma eller enskilda viljeyttringar vill göra inom skolan.

I begreppet ligger dock inte enbart de lokala ambitionerna. I inledningen till Mål och riktlinjer talas det om läroplanens utformning. Denna består av två delar. En allmän del med Mål och riktlinjer, kursplaner och timplaner samt en del som omfattar det kommentarmaterial, som SÖ utarbetar förslag till. Man kan även tala om en tredje del. Denna utgörs av arbetsplanerna, som enligt Mål och riktlinjer är att se som "*en form av lokalt läroplansarbete*" (s 59).

En viktig del av läroplansarbetet skall sålunda utföras på den lokala skolan i form av utarbetande av en arbetsplan. Denna blir därmed den del av Lgr 80 som förenar centrala mål med lokala mål och ambitioner.

Som en utgångspunkt i arbetet med arbetsplanerna måste man ha de bestämmelser som finns i skollag och skolförordning samt Mål och riktlinjer. Inom de gränser som dessa sätter är dock handlingsutrymmet stort. Möjligheterna till alternativa utformningar av lösningar för skolans verksamhet är många och bör utnyttjas. Dessa lösningar skall formuleras i skolans arbetsplaner.

Motiv för en arbetsplan

Läroplanens utformning i en decentraliserad skola

I läroplanspropositionen (prop 1978/79:180 om Läroplan för grundskolan m m) behandlas utformningen av en läroplan (s 24):

- "Sin nuvarande utformning fick läroplanen för nästan tjugo år sedan. Den var avsedd att forma utvecklingen av en starkt centralstyrd skola. Strävan att åstadkomma ett mer decentraliserat skolansvar gör det naturligt att i framtiden ge läroplanerna en annan utformning än de haft hittills. En stark kritik har också under årens lopp riktats mot framför allt de generellt utformade anvisningarna. De har inte ansetts ge tillräckligt konkret vägledning samtidigt som de inte uppmuntrat det lokala ansvar som decentraliseringen syftat till."

Detta ledde till att läroplanen utformades på ett nytt sätt. Den består av en relativt kortfattad central del med bindande föreskrifter och ett kommentarmaterial, som är avsett att successivt förnyas. Det viktigaste och det nya i sammanhanget är att dessa två delar av läroplanen skall ge inspiration till en tredje del — den lokalt utformade läroplanen, som fått benämningen arbetsplan.

Det har alltid riktats kritik mot en ny läroplan. Många har ifrågasatt om det är nödvändigt med en sådan. Den har upplevts som ett störande inslag i skolans verksamhet. "Skall man ändra nu igen" kunde många säga då de mötte den nya läroplanen.

Mot detta står riksdagens uttalanden i anslutning till besluten om nya riktlinjer för skolan år 1950, 1962 och 1969. Riksdagen har därvid betonat att skolan successivt måste förändras i takt med samhällsutvecklingen. Flera beslut i anslutning till SIA-reformen har skapat nya förutsättningar för skolans sätt att arbeta. *De naturliga slutsatserna av detta är att läroplanen för skolan stegvis måste förnyas och att den läroplan som blir en följd av detta till en del bör utformas lokalt ute i varje skola.* Därigenom blir en ny läroplan inte något radikalt nytt utan avvägda utvecklingssteg, som är anpassade till den enskilda skolans sätt att fungera.

Större ansvar

Decentralisering innebär att beslut som tidigare fattats centralt förs ner till den lokala nivån. Ett exempel på detta utgör utformningen av den fria resursanvändningen i grundskolan. Det ges enligt detta system helt andra möjligheter för den enskilda skolan att utforma verksamheten. Men detta ställer större krav på ansvar än tidigare.

Mål och riktlinjer betonar detta ansvarstagande (s 59):

- "Skyldigheten att göra upp en arbetsplan markerar den lokala skolans ansvar."

För att skolan skall kunna axla detta ansvar krävs bl a att de berörda ges ett säkert underlag för att kunna fatta beslut. De måste ha tillräckliga kunskaper om skolan, dess resurser och dess sätt att fungera. Olika delar av skolans verksamhet måste samordnas bättre än tidigare. Arbetsplanen blir i detta sammanhang ett instrument som håller verksamheten samlad. Den redovisar det man gemensamt beslutat.

I de beslut som fattas skall centralt beslutade mål och lokala ambitioner knyts samman. Det krävs med andra ord att man har kännedom — inte enbart om läget i den egna skolan — utan även om intentionerna i läroplanens centrala delar. Ett exempel på detta utgör principen bakom den del av statsbidraget som tillfaller skolan i form av förstärkningsresurs. Enligt statsbidragets konstruktion utgår förstärkningsresursen som ett antal veckotimmar, vilka skolan själv skall fördela efter allmänna riktlinjer från skolstyrelsen. Vid denna fördelning skall de centrala intentionerna vägas samman med de lokala behoven.

Mål och riktlinjer utvecklar detta på följande sätt (s 14 och 53):

- "Skolans insatser skall planeras och krav ställas utifrån varje barns aktuella förutsättningar. Skolan har skyldighet att ta väl hand om alla elever och att stödja och uppmuntra envar att utveckla sin förmåga och sina intressen. Ett särskilt ansvar har skolan för elever med svårigheter och för barn och ungdom som tillhör olika minoriteter. Skolan kan därför inte ge alla lika mycket hjälp. Den måste speciellt och i samverkan med andra stödja dem som av olika anledningar har särskilda svårigheter. Att en del av resurserna är fria är således inget självändamål. De skall målmedvetet kunna riktas in mot de centrala uppgifter skolan har. Dit hör främst att ge alla elever goda kunskaper och grundläggande färdigheter. Om elever har svårigheter, skall man vid fördelningen av skolans förstärkningsresurs främst söka tillgodose dessa elevers behov, innan resurserna används för andra ändamål.

Skolledningen och klassföreståndarna är ansvariga för att ett förebyggande arbete planeras och genomförs inom skolan i samverkan med andra inom kommunens barn- och ungdomsarbete. Arbetsplanerna för rektorsområde och arbetseenhet bör konkret visa hur man planerat detta arbete."

Lokalt utvecklingsarbete kräver en arbetsplan

En skola är en komplex organisation. Den har vissa utifrån (från samhället) givna uppgifter. Den består av personer med egna ambitioner och önsknings. Den har inom sig utvecklat olika sätt för samarbete, arbetsfördelning m m.

Var och en som arbetat inom en skola vet hur arbetet formas av att befattningshavare med skilda uppgifter kontinuerligt kommer i kontakt med varandra. Tjänstgöringsbilden kan liknas vid ett nätverk. Lokaler, materiel m m utnyttjas som regel av många. Därför är

schemaläggning, tjänstefördelningar och andra former av planering nödvändiga för att verksamheten skall fungera.

När det lokala utvecklingsarbetet startat kommer man att finna att uppmärksamheten allt mer riktas mot hur skolan fungerar som organisatoriskt system. Vidgade krav ställs på inre rutiner: arbetets fördelning, sättet att fatta beslut, sättet att leda verksamheten samt inte minst sättet att redovisa vad man gjort och vad man bestämt sig för att göra.

Viktiga delar av skolan som system är de olika medlemmarnas individuella förväntningar, deras kompetens, deras utbildning, krav på arbetsplatsen m m. Efterhand som man kommer underfund med att man har större möjlighet att påverka sin situation genom att medverka vid beslut om resursfördelning m m kommer kraven på de tillgängliga resurserna att öka. Verksamheten kan därigenom utsättas för påfrestningar, som av många kommer att upplevas som oro och otrygghet. Krav kommer att stå emot varandra. Dessa krav kan innebära att man vill använda lokaler, materiel, disponibel tid, ekonomiska resurser etc på olika sätt.

Erfarenheterna från skolor, som på olika sätt sökt förändra och förbättra sin verksamhet, säger att man förr eller senare når det stadium då frågor av denna typ ställs:

Vad vill vi egentligen med verksamheten?

Vart är vi på väg?

Vilka är våra gemensamma mål?

Det är viktigt att dessa diskussioner kring de egna målen och värderingarna förs. Här kan man ha nytta av de skrifter som givits ut av Normgruppen, t ex skriften *Skolan skall fostra*. Men främst måste man ställa sina frågor utifrån den människo- och samhällssyn som Mål och riktlinjer klart ger uttryck för. De normer och regler man enas om för verksamheten skall ligga i linje med denna syn.

I skolan har diskussioner om mål och grundsyn en given plats. Arbetsplanen bör ge utrymme för dessa diskussioner.

Krav på utvärdering

Planering och utvärdering är beroende av varandra. Planeringen leder till åtgärder i verksamheten. Den blir styrmedlet. Genom utvärdering analyseras och granskas det man gjort och det som pågår.

Läroplanspropositionen framhåller att en fortlöpande granskning och bedömning av arbetet i skolan är en nödvändig förutsättning för förnyelse och utveckling av verksamheten. Skolans uppgift är så omfattande, att målpåfyllelse inte kan bedömas enbart utifrån konkreta beskrivningar av kunskaper, färdigheter, vanor och attityder hos eleverna. En utvärdering måste därför lika mycket

granska skolans sätt att arbeta för de uppställda målen som de uppnådda förändringarna (Prop 1978/79:180, s 154).

Denna starka betoning av en kontinuerlig utvärdering av skolans sätt att arbeta utgör ett starkt motiv för arbetsplanen. I mål och riktlinjer sägs (s 60):

- "Arbetsplanen utgör den naturliga utgångspunkten för utvärderingen på skolan"

Man kan fråga sig om en meningsfull utvärdering är möjlig utan att den på något sätt kopplas till en plan för verksamheten.

Kraven på likvärdig utbildning

I ett starkt centralstyrt skolväsende föreskrivs i detalj hur verksamheten skall bedrivas, vilka kurser som skall läsas i varje årskurs och vilka krav som skall ställas. Ett motiv för denna centralstyrning är naturligtvis att man vill garantera att utbildningen i hela utbildningsväsendet blir likvärdig. Man får med ett sådant system skolor som är mycket lika varandra.

När man förändrar detta system betyder det att man utifrån lokala förhållanden fattar beslut som kommer att avvika från den ena skolan till den andra. Detta är också ett av skälen för en decentralisering — man vill minska avståndet mellan den nivå där beslutet fattas och den där det verkställs. Det speglar också uppfattningen att man lokalt bäst kan bedöma hur verksamheten bäst kan utformas och hur resurserna ger störst effekt.

Men detta system innebär även risker. Utbildningarna kan bli så olika i olika skolor att dessa inte längre ger eleverna en likvärdig utbildning. Läroplanspropositionen utvecklar detta problem (s 15):

- "Om vid en skola exempelvis den tekniska orienteringen helt skjuts i bakgrunden, medan naturvetenskapligt-tekniska inslag får stort utrymme vid en annan har elevernas utbildning blivit så skiftande att den inte längre ger dem likvärdiga förutsättningar när de skall välja till gymnasieskolan eller välja arbete."

Det finns åtskilliga uttalanden i propositionen och i utbildningsutskottets betänkande där bestämda krav uttalas på hur resurserna bör användas i skolan. Ett exempel är kravet på att resurser avsätts för att hjälpa elever som har svårigheter med läsning, skrivning och räkning. (Läroplanspropositionen s 15 och Mål och riktlinjer s 14 och 59.)

Den decentralisering som pågår har således klara begränsningar.

Den gäller för sådana beslut som berör *organisationsfrågor*, t ex för förstärkningsresursens användning. Men samtidigt är det klart uttryckt att valet av innehållet i skolan inte är decentraliserat i samma utsträckning. Kursplanernas mål och huvudmoment är bindande föreskrifter.

Lokala ambitioner och intressen kommer dock att leda till att skolorna — främst inom ramen för det fria studievalet — kan bli alltmer olika till sin verksamhet. Vi kommer att få skolor med utpräglade profiler åt olika håll.

Den enskilda skolan måste i detta läge tydligt redovisa vad den står för och hur verksamheten bedrivs. I ett starkt centralstyrt skol-system är behovet av en sådan redovisning mindre än då skolorna i en decentraliseringsprocess utvecklas i olika riktning.

I en sådan situation blir det mycket angeläget att skolorna utarbetar arbetsplaner. Dessa får inte bara betydelse för verksamheten inom skolan internt, utan de kan även utgöra skolans fönster utåt. Alla skolans intressenter ges en möjlighet att få en bild av det som sker inom skolan. Arbetsplanen blir ett viktigt instrument för att närma skolan till samhället utanför, till föräldrarna och arbetslivet.

Läroplanspropositionen berör även arbetsplanen som ett medel för kommunikation med den kommunala verksamheten utanför skolan (s 26):

- "Rektorsområdets arbetsplaner måste i sin tur utgå från, men också påverka planeringen på kommunal nivå, exempelvis vad gäller resursfördelning och praktisk arbetslivsorientering."

Såväl den enskilda skolan som skolstyrelsen har fördelar att vinna på väl utformade arbetsplaner. Skolan kan genom dessa bättre motivera sina behov och därmed påverka de anslagsbeviljande myndigheterna. Skolstyrelsens ledamöter och skolchefen får bättre möjlighet att sätta sig in i den enskilda skolans verksamhet och problem.

Fortbildning

En sådan återkommande planering är också ett sätt att fortbilda sig. Genom att planera och samtidigt ha perspektiv på sitt handlande lär man. Genom att arbeta med förändringar vinner man erfarenheter. Planeringsarbetet ger upphov till att många reflekterar över vad som hänt — eller inte hänt. Planeringsarbetet kan alltså fungera som en form av personalutveckling.

Samtidigt är det önskvärt att direkt fortbildning anordnas som stöd för den lokala planeringen. Denna fortbildning kan vara en del av förberedelsearbetet för planeringen eller löpa parallellt med det egentliga planeringsarbetet.

Arbetsplanens innehåll och utformning

Mål och riktlinjer är bindande i fråga om arbetsplanen i tre avseenden. Rektorsområdet skall göra upp en arbetsplan. Arbetsplanen skall inte enbart vara beskrivande. Den skall så långt möjligt uttrycka en ambitionsnivå, som man lokalt kommit överens om att söka uppnå. (Mål och riktlinjer s 59–60.)

Men i övrigt innehåller texten många *bör*. Ramen är därigenom mycket vid ifråga om arbetsplanens innehåll och utformning. Detta är också avsikten, vilket framgår av texten på s 59:

“Tyngdpunkten i programmet kan därigenom komma att läggas olika i olika skolor. Någon standardiserad utformning, lika vid alla skolor, bör inte eftersträvas.”

Direkta erfarenheter av hur en arbetsplan kan se ut saknas i flertalet skolor. I inledningsskedet gäller det därför att utarbeta en arbetsplan, som till omfång och innehåll är avpassad efter de egna krafterna och ambitionerna.

Arbetsplanen bör utformas som en konkret planering av *hur* man vill arbeta på skolan och *vilka* konkreta mål man vill söka uppnå.

Arbetsplanerna betraktas i läroplanspropositionen som ett instrument för aktiv utveckling och förnyelse. Mycket av den planering som idag äger rum vid varje skola inryms mycket väl i begreppet: arbetsordning, tjänstefördelning, konferensplanering m m, beslut på hur resurserna skall fördelas inom rektorsområdet. Det viktigaste i arbetsplanen är dock uttrycket för en ambitionsnivå, ett *program*. Mål och riktlinjer betonar att arbetsplanen inte enbart får vara beskrivande. Lägesbeskrivningen är enbart startpunkten.

Då man lokalt skall välja ut vad man vill ta med i arbetsplanen bör man utgå från det som rekommenderas i Mål och riktlinjer. I sammandrag är dessa områden följande:

- En plan inom rektorsområdet för träningen av elevens grundläggande färdigheter.
- Vissa viktiga frågor, gemensamma för flera ämnen som syo, resurshushållning, konsumentfrågor, trafikfrågor, ANT (alkohol, narkotika, tobak), könsrollsfrågor, frågor om sex och samlevnad, internationell solidaritet, konflikter och fredsostran.

Om flera av dessa frågor finns utförliga anvisningar i Lgr 69. Enligt Lgr 80 skall däremot varje skola själv utforma planeringen.

- Det fria studievalet.
- Program för temastudier (s 60).

Dessutom kan man ta med

- Konferensplaneringen inom rektorsområdet (s 44). Hit hör bl a elevernas aktiva medverkan i skolarbetet.
- Intern budget för rektorsområdet (s 51).

Dessa områden är direkt nämnda. Men Mål och riktlinjer berör många andra frågor. Listan på angelägna områden kan bli olika i olika skolor.

Skolans arbetsplan bör utgå från någon form av lägesbeskrivning. I denna kan man exempelvis ta upp

- närsamhällets struktur och kultursituation,
- skolans resurser och hjälpen till elever med svårigheter,
- skolans fysiska miljö,
- andan, den sociala situationen och vardagsregler i den egna skolan,
- arbetssättet och lagarbetet i den egna skolan,
- beslutsprocessen och olika grupperns inflytande,
- "förändringsklimatet",
- informationssystemet.

Många andra aktiviteter som pågår i en skola har stor betydelse för skolans arbetsmiljö. Det kan röra sig om fadderverksamhet, åtgärder för att underlätta stadieövergångarna för eleverna, åtgärder som syftar till att eleverna skall ta ett vidgat ansvar för skolans verksamhet m m. Mycket av denna art växer idag fram i de flesta skolor. Sådant kan ligga högt på listan då man skall prioritera områden för en arbetsplan.

I Mål och riktlinjer (s 43) framhålls att en pedagogisk planering för arbetsenheter bör göras. Här är texten inte lika bindande som ifråga om den gemensamma arbetsplanen för rektorsområdet.

I den mångfald av möjliga delar i en arbetsplan är det en som bör framhållas framför alla andra och det är den som ger uttryck för skolans gemensamma grundsyn eller gemensamma målsättning (se s 10). Den är i de flesta skolor inte klart uttalad utan ligger invävd i individens och grupperns sätt att fungera och planera. Det krävs som regel åtskilliga diskussioner och överläggningar kring läroplanens målbeskrivningar innan man kan formulera något som av alla kan ses som riktlinjer för verksamheten. Skolans mål och normgruppens skrift Skolan skall fostra är därvid naturliga utgångspunkter.

Programdel. I arbetsplanens programdel kan den egna skolans mål och viljeinriktning anges. Den beskriver på vilka områden man inom den närmaste tiden vill försöka förbättra verksamheten. Därigenom ger den förutsättningar för t ex

- arbetslagens planering av undervisningen och den övriga verksamheten inom arbetsenheterna,
- schemaplaneringen,
- resursplaneringen,
- elevvårdsplaneringen,
- planeringen av konferensverksamheten,
- planeringen av elevernas vård av den egna miljön,
- planeringen av arbetslivskontakter och föräldrakontakter,
- fortbildningsplaneringen.

I programdelen kan det vara naturligt att ta med ett avsnitt om hur och på vilket sätt man tänker utvärdera verksamheten och följa upp hur programmet har fungerat.

Handlingsplaner. Av de utvecklingsbehov skolan redovisar i programdelen kan några väljas ut för omedelbar bearbetning. Valet av utvecklingsområden kan ske parallellt med att man utformar programdelen. det är då nödvändigt att ställa de egna behoven i belysning av den utveckling som läroplanen anger vara viktig. Det kan både gälla områden som man kan arbeta med under kortare tid än ett läsår och sådana som kräver längre bearbetningstid.

Exempel på mer kortsiktiga utvecklingsområden:

- fadderskap för nya elever,
- gemensamt arbete på att bestämma vilka regler som skall gälla i skolan,
- bibliotekets användning,
- studiebesökens och friluftsdagarnas uppläggnig,
- kontakten med föreningslivet.

Exempel på mer långsiktiga utvecklingsområden kan gälla att

- samarbeta kring elevernas träning av grundläggande färdigheter,
- samverka i ämnesövergripande undervisning i övrigt, t ex trafikundervisningen och samlevnadsundervisningen,
- pröva ut hur föräldrar kan medverka i skolans arbete,
- planera för hur man lär sig studieteknik,

- konstruera och utpröva en rutin för hur man inom arbetsenhetens ram skall stödja elever vid lärares frånvaro och vid lärarbyten.

Det är inte säkert att dessa mer långsiktiga utvecklingsområden kan inrymmas i en skolas första arbetsplan. Men man kan redan i denna första plan lägga in ambitionen att i framtiden behandla också dessa områden. Efterhand som man tar ett vidgat ansvar för beslut inom skolan blir man mer medveten om vilka utgångspunkter som man har och vilken grundsyn man arbetar utifrån.

Vissa delar av arbetsplanen kommer att beröra rektorsområdet i sin helhet, andra berör stadier eller arbetsenheter. Vidare får vissa delar en övergripande karaktär, andra blir detaljerade planer för en del av verksamheten.

Rektorsområdets karaktär, antal skolor och avståndet mellan dessa påverkar hur man vill lägga upp arbetsplanen. Skolor inom rektorsområdet kan ha behov av att utforma sina egna arbetsplaner. Man kan då behöva diskutera hur de skall anknytas till rektorsområdets övergripande arbetsplan.

Förslag kan komma om att man skall följa en bestämd mall inom en kommun, t ex för att bättre kunna jämföra mellan rektorsområdena. Eftersom planerna är till för det egna områdets arbete, vore en sådan formalisering olycklig. Den skulle också vara hämmande för utvecklingsarbetet i rektorsområdena.

Arbetsplanen bör bli en ofta läst text på skolan. Texten bör därför göras så tydlig som möjligt. Vissa avsnitt kan behöva särskilda tolkningar och konkretiseringar så att även de yngsta barnen kan förstå innehållet.

Utarbetande av arbetsplanen

Att arbeta fram en arbetsplan, att följa upp den och sedan förnya den via utvärdering har ett stort värde genom att samverka och engagemang från alla i skolan krävs. Personalkonferensen kommer att få en central roll i sammanhanget.

Vem skall arbeta fram arbetsplanen? Det är självfallet så att olika personer kommer att få olika roller i sammanhanget. Olika intressen och ambitioner kanske får spela in. Den s k genomföranderesursen som varje skola får under några år för att underlätta införandet av den nya läroplanen blir av stor betydelse i detta sammanhang. Redan på ett tidigt stadium bör förslag utformas för hur arbetet skall bedrivas och hur denna resurs skall disponeras.

Skolledningens roll betonas på flera ställen i Mål och riktlinjer. Under avsnittet Arbetsplan framhålls sålunda (s 60) att skolledningens har ansvaret för att inspirera och organisera det samlade arbetet

inom rektorsområdet. Det kan därvid bli nödvändigt att lägga fram alternativa förslag till lösningar, som sedan personalen, eleverna och föräldrarna kan diskutera.

Skolledningen ansvarar även för att de centrala intentionerna vägs in i arbetet. Det är därvid både fråga om innehållet i Mål och riktlinjer och de förordningar och bestämmelser som reglerar verksamheten. Även ifråga om information om de budgetmässiga ramar som gäller samt de bestämmelser som reglerar de skilda anslagen har skolledningen en viktig roll.

Hur planeringen skall gå till avgörs inom varje rektorsområde. En del av planeringsarbetet kan äga rum i klassråd, arbetskonferenser, elevvårdskonferenser och personalkonferenser, som finns i enlighet med skolförordningens bestämmelser, liksom i övriga samrådsformer som en skola redan har eller som kan komma att införas till följd av proposition 1979/80:182 om elevers och föräldrars medinflytande i skolan. Studiedagar kan också användas. Andra delar av planeringsarbetet sker kanske i speciella planeringsgrupper. Det kan t ex gälla att

- sammaställa vad läroplanen och andra måldokument föreskriver i vissa avseenden,
- beskriva läget i en av ett rektorsområdes skolor eller i en eller ett par arbetsenheter,
- informera sig om förhållandena i närsamhället, t ex om hur socialarbetet bedrivs,
- tänka igenom olika handlingsalternativ för att arbeta med ett bestämt problem,
- utforma texten i arbetsplanen så att den blir tydlig och klar.

Enligt riksdagsbeslutet om Lgr 80 kan den vanliga undervisningen ställas in för att personal och elever tillsammans skall kunna arbeta med planering. Denna nya möjlighet till planering kan vara särskilt lämpligt t ex som en upptakt till arbetet, inför beslut om arbetsplanen och vid utvärdering.

Även om förberedelserna och utarbetandet av planen givit information och möjligheter till medinflytande och medbestämmande för både elever, föräldrar och personal, kan fastställandet behöva ske i enlighet med medbestämmandelagen (MBL) eller medbestämmandeavtal (MBA) och motsvarande bestämmelser för information till och samråd med elever och föräldrar.

Utvärdering

Det är i det närmaste självklart för varje undervisare att observera den process som pågår och kontinuerligt ställa sig frågan: Hur fungerar det här? Hör eleverna på? Är eleverna engagerade? Lär de sig något? I utvärderingen ligger således både att bedöma processer och produkter. Processerna kan t ex sägas utgöras av arbetsätten. Produkterna av elevernas kunskaper och färdigheter.

En lärare föredrar att kontinuerligt skaffa sig data för att göra de justeringar i undervisningen som erfordras. En annan väljer att vid vissa tidpunkter koncentrera verksamheten på utvärdering och genomlysning av det som skett. Han ordnar prov med eleverna och prövar deras kunskaper och färdigheter. Han frågar eleverna eller ger dem möjlighet att skriftligt värdera de arbetsätt som använts.

Alltför mycket har utvärdering förknippats med omfattande undersökningar i form av tester, intervjuer och dylikt. Sådan utvärdering är i många sammanhang nödvändig. Men Mål och riktlinjer varnar för "en sofistikerad terminologi" och för "konstruerade scheman och modeller". I stället rekommenderas att utvärderingen sker på "ett enkelt och naturligt sätt".

Varje form av värdering måste ha utgångspunkter: Vad betyder bra? Vad betyder dåligt? Utgångspunkten i detta sammanhang skall vara innehållet i arbetsplanen relaterat till skolans Mål och riktlinjer. Mål och ambitioner i arbetsplanen måste vara konkret utformade att de kan utgöra utgångspunkter för utvärderingen. Därmed blir arbetsplanen och utvärderingen oupplösligt förenade med varandra.

Arbetsplanen blir stommen för utvärderingen och den hjälper till att rikta intresset mot bestämda punkter.

Hur lång varaktighet skall planen ha? Skall alla delar ha samma livslängd? Problemet med varaktighet är nära knutet till utvärderingen. Utvärderingen talar om vad som har fungerat bra och vad som varit mindre bra. Den ger skälen för att man ändrar i arbetsplanen.

Det är således inte ändamålsenligt att tala om att en arbetsplan skall gälla så eller så många år. Det är lämpligare att bestämma från början när och hur olika delar av planen skall utvärderas. Därvid byts det mindre värdefulla ut och det värdefulla bibehålls. Mål och riktlinjer säger om detta: "En arbetsplan vid en skola blir därför aldrig en färdig produkt" (s 61). Det kan dock vara praktiskt att utvärdera och förnya stora delar av planen årligen.

Mål och riktlinjer går in på hur en utvärdering kan gå till. Det talas sålunda om att en gemensam planeringsdag vid slutet av ett läsår kan utgöra en naturlig tidpunkt för att utvärdera det gångna läsårets verksamhet i förhållande till de uppställda målen och för att

diskutera inriktningen i framtiden (s 61). Vidare betonas rektors ansvar för att en utvärdering av detta slag äger rum.

Eleverna får inte glömmas bort. Utvärderingen angår alla i skolan, såväl lärare och elever som övrig personal. Inga kan vara så goda experter på vad som känns meningsfullt i skolans arbete som eleverna själva (s 61).

En arbetsplan i en skola kommer att byggas upp av delar med olika karaktär (se ovan). Sannolikt är det lämpligt att utvärdera dessa delar på olika sätt. Det kan därför vara praktiskt att på ett tidigt stadium göra upp en plan för hur utvärderingen skall gå till. Man kan ange vad som skall utvärderas vid vissa bestämda tillfällen — t ex vid studiedagar. Vidare vilka som skall delta i utvärderingen. En sådan utvärderingsplan blir en del av själva arbetsplanen.

Det är inte här avsikten att närmare gå in på olika utvärderings-sätt. steg för steg kommer man i varje skola att söka allt bättre metoder för utvärdering. Detta är en viktig del av den lokala skol-utveckling som Lgr 80 syftar till att stimulera.

En arbetsplan blir till

Häng upp arbetet på några begrepp

Det följande skall enbart ses som reflexioner och förslag. Syftet är att göra föret i portgången något lättare. Man kan i arbetet med en arbetsplan ha hjälp av följande begrepp:

- verkligheten - lägesbeskrivningen
- idealet - programdelen
- hinder
- verksamhetsplanen/arbetsplanen

Verkligheten - lägesbeskrivningen

Det är nödvändigt att man utgår ifrån den verklighet som finns på skolan. Men denna är mångtydig och svårfångad. Varje lektion är en verklighet, som kan uppfattas olika av dem som medverkar. Livet mellan lektionerna, konferenserna, luncherna etc är olika verkligheter, som upplevs olika från dag till dag.

På något sätt måste man dock försöka att beskriva verkligheten. Kanske enligt något av följande alternativ.

Våra utvecklingsprojekt

Man utgår ifrån sådant som är aktuellt i skolan och som är uttryck för en önskan att aktivt förändra skolans verksamhet. Man räknar upp och beskriver kort det som sker. Exempel på vad som kan förekomma i en sådan beskrivning: Försök med årskurslösa stadier, planerad elevmedverkan i skolans skötsel, åtgärder för att underlätta elevernas stadiövergångar, elevledd undervisning, faddersy-

stem, med friskvårdskampanj, nya former för föräldrasamverkan, invandrarveckor osv.

Problem i vår skola

Detta alternativ utgår ifrån sådant i skolan som fungerar mindre bra. I grupper diskuterar personalen, elever och föräldrar dessa frågor och man får denna väg fram en lista på områden där verksamheten uppvisar brister. Denna lista beskriver också en verklighet, men naturligtvis på mer negativ sådan. Listan leder dock till åtgärder, som kan ta sig former som i föregående alternativ.

Verkligheten i Mål och riktlinjer

Mål och riktlinjer ställer vissa krav på arbetsplanen. Det är fråga om de områden där man under alla förhållanden måste få fram en planering. Dessa är att upprätta en plan för träningen av elevernas grundläggande färdigheter, att planera vissa gemensamma frågor (Syo, trafik, ANT etc) och att planera för det fria studievealet (Mål och riktlinjer, s 60), att beskriva skolans möjligheter att påverka elevernas normer och värderingar. Detta är också en verklighet som man måste ta hänsyn till och som kan bli startpunkter för arbetet.

Idealet - programdelen

Idealet innebär här närmast att man skall försöka konkretisera målen i läroplanen. Det innebär också att man uttrycker de värderingar och normer och den grundsyn som skall gälla inom skolan.

Analys av våra projekt

Om man har förtecknat en rad projekt, kan dessa utgöra utgångspunkter för analys och utvärdering. I grupper kan man diskutera varför projekten startats. Vilka är de djupare bevekelsegrunderna? Vart skall de leda? Mål och riktlinjer kan användas parallellt och man kan undersöka i vad mån aktiviteterna ansluter till texterna i dessa.

Analys av problem

På samma sätt kan man utgå från de problem man förtecknat. Varje problem blir en utgångspunkt i en gruppdiskussion. Man kan utgå från frågor av detta slag: Vad är skälet till att detta problem uppkommit? Vilka mål är det man inte uppnår på grund av detta problem? Hur kan vi konkret beskriva detta mål?

Diskussioner

Det tredje alternativet utgörs av diskussioner kring centrala begrepp som rör mål, värderingar och normer. Även dessa bör genomföras i grupper. Utgångspunkter för diskussionerna kan vara texten i Mål och riktlinjer eller skrifter som Normgruppen producerat. Diskussionen bör mynna ut i t ex regler eller överenskommelser som elever, skolpersonal och föräldrar kommer överens om är nödvändiga för att arbetet och samvaron skall fungera i klassen och skolan.

Hinder

Hinder av många skilda slag kommer att göra det svårt att realisera de ambitioner som växer fram genom arbetet med arbetsplanen. Det är en viktig del i en utvecklingsprocess att ingående analysera dessa hinder. Först då detta är gjort kan man övervinna dem. Mycket ofta ligger hindren i den tradition och praxis som utvecklats. Ibland kan det vara okunskap om gällande regler och förordningar. Det är vanligt att dessa i praktiken ger vidare gränser än man tror.

Hinder kan ligga i olika personers värderingar och attityder till förändringar. De kan finnas i brister i ledningsfunktionen, eller inom organisationen: kommunikationsvägarna fungerar inte, informationen går inte fram etc. Relationen mellan enskilda grupper inom personalen kan vara mindre bra och förhindra en utveckling. Hinder för skolans utveckling kan också finnas utanför skolan.

En realistisk arbetsplan för en skola måste ha uppmärksammat hindren. De kan ha aktualiserats då verkligheten och idealet behandlats. I många fall kan man ha behov av hjälp utifrån för att komma åt och övervinna hinder av olika slag i verksamheten.

Verksamhetsplanen/arbetsplanen

Resultatet av de diskussioner och planeringar som beskrivits ovan skall slutligen resultera i en verksamhetsplan eller arbetsplan, som skall ligga till grund för arbetet i skolan, kunna tjäna som kommunikationsinstrument inom och användas som något av ett skyltfönster utåt mot de målgrupper som mer indirekt berörs av verksamheten.

Ett alternativ till uppbyggnad av en arbetsplan kan vara följande:

Gemensam del

- En beskrivning av projekt som pågår inom skolan och målsättningen med dessa man därvid utgår ifrån.

- En beskrivning av hur förstärkningsresursen fördelas inom rektorsområdet kommande läsår och en förteckning av de mål man i samband därmed ställt upp.
- En plan för utveckling av elevernas grundläggande färdigheter från åk 1—9 och de mål man därvid vill uppnå.
- En plan för det fria studievelet: temastudier, tillvalskurser, fria aktiviteter.
- En plan för hur begreppen fostran, elevmedverkan och elevansvar skall kunna genomsyra skolans verksamhet.
- Plan för utvärdering av arbetsplanen.

Separata delar

- Olika skolenheter inom rektorsområdet kan vilja ha egna arbetsplaner under den gemensamma planen.
- Arbetsplaner för stadier. Dessa kan beröra undervisningen, timfördelningen mellan årskurser, läromedel m m.
- Arbetsplaner för arbetsenheter. De kan innehålla årskursplaner i olika ämnen eller ämnesgrupper, särskilda program som man avser att genomföra m m.

Tidplanen för införandet av Lgr 80 ställer vissa krav på arbetsplanen, som man bör observera då denna skall börja ta form. 1980 får skolan ökade resurser för färdighetsträningen. Det betyder att en plan för hur de grundläggande basfärdigheterna skall utvecklas blir angelägen redan det första året.

Läsåret 1982/83 skall det nya tillvalet tillämpas. Detta betyder att eleverna skall välja tillvalsämnen under läsåret 1981/82. För att detta skall bli möjligt måste planeringsarbetet med nya ämnen börja redan läsåret 1980/81. Detta måste således bli ett angeläget objekt för första årets arbetsplan. Slutligen skall endast sägas att man bör varna för alltför stora ambitioner vid framtagningen av arbetsplanen. Erfarenheterna från skolor som prövat att arbeta med en arbetsplan säger att man måste starta försiktigt.

Kommentarmaterial till Läroplan för grundskolan

Lokala arbetsplaner

Läroplan för grundskolan, Lgr 80, består av två delar, en allmän del och ett kommentarmaterial som ansluter till denna. Dessa utges i SÖ:s publikation Läroplaner.

Lokala arbetsplaner är ett av kommentarmaterialen. I denna kommentar till Lgr 80 presenteras material och idéer om lokala arbetsplaner.

Materialet syftar till att ge uppslag till diskussioner ute på skolorna och underlätta den planering som skolorna själva svarar för.

KOMMENTARMATERIAL

SÖ:s
publikation
Läroplaner
1980:4

 Liber
UtbildningsFörlaget

ISBN 91-40-70594-3

SÖ